

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΑΓΙΟΚΑΤΑΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Σεβασμιώτατοι, σεβαστοί πατέρες, αξιότιμοι συνάδελφοι και αγαπητοί σύνδεδροι,

Η παρούσα εισήγηση χωρίζεται σε δύο ανισομεγέθεις ενότητες. Στην πρώτη, τη συντομότερη, θα επιχειρήσουμε μια ιστορική ανασκόπηση της διαδικασίας αναγνώρισης αγίων και στη δεύτερη, θα εστιάσουμε κριτικά την προσοχή μας στην τρέχουσα πρακτική και στις κριτικές ενστάσεις που προκάλεσε αλλά και στα προβλήματα που προσπαθεί να επιλύσει.

*

Η αναγνώριση μεμονωμένων προσώπων ως αγίων ανάγεται στην περίοδο των διωγμών. Τότε εντοπίζονται και οι σημαντικότερες εκδηλώσεις της αγιολογικής τιμής, οι οποίες, τουλάχιστον στην Ορθόδοξη Εκκλησία, εν πολλοίς παραμένουν αναλλοίωτες μέχρι σήμερα. Η αιμάτινη ομολογία της πίστης συνιστά την αυταπόδεικτη και διαχρονικά αδιαπραγμάτευτη εκδοχή αγιότητας. Γι' αυτό και η αναγνώριση της αγιότητας ενός μάρτυρα ήταν άμεση και αυθόρμητη εφόσον με τον θάνατό του αναδείχθηκε άξιος μιμητής και κατ' εξοχήν "ακόλουθος"¹ του «πρωτομάρτυρος» και «αρχιμάρτυρος» Χριστού. Η καταξίωση ενός αγίου στη συλλογική συνείδηση του πληρώματος επιβεβαιωνόταν απλώς με την εγγραφή του ονόματός του στα *Δίπτυχα* χωρίς να χρειάζεται η κανονιστική σφραγίδα μιας επίσημης αρχής.

Κατά τους αιώνες που ακολούθησαν την κωνσταντίνηια καμπή ήρθαν να προστεθούν ή να συνεχίσουν αυτό του μάρτυρα και νέα μοντέλα αγιότητας, ή «χοροί αγίων», ανάλογα με τα εκάστοτε πνευματικά αιτήματα,

---

¹¹ Πρβλ. Μτ 19, 21.

τις εξωτερικές προκλήσεις ή και τις εσωτερικές εντάσεις της Εκκλησίας. Η λειτουργική εμπέδωση και ποιμαντική αξιοποίηση της διδασκαλίας, των αγώνων και των κατορθωμάτων των αγίων αποτυπώθηκε σε ένα τεράστιο όγκο αφηγηματικών και ποιητικών κειμένων, όπως είναι τα Μαρτυρολόγια και τα Καλενδάρια, τα ασκητικά ανθολόγια και τα Συναξάρια, οι ύμνοι και τα μηνολόγια, οι εορταστικοί λόγοι και τα Εγκώμια. Ωστόσο, η αναγνώριση ή διαπίστωση της αγιότητας και η εγγραφή των αγίων στο εορτολόγιο ούτε παγιώθηκαν σε ένα ενιαίο σχήμα, ούτε ήταν απαραίτητη μια επίσημη πράξη έγκρισης ή ανακήρυξης εκ μέρους της εκκλησιαστικής αρχής, παρά τις επιχειρούμενες και σποραδικές εξαιρέσεις ή παρεκκλίσεις².

Την ίδια περίοδο –βρισκόμαστε ακόμη στην πρώτη χριστιανική χιλιετία– σημειώθηκε τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση μια κατακόρυφη αριθμητική αύξηση των αγίων, που πλαισιώθηκε από αμφιλεγόμενες έως εντελώς αδόκιμες εκδοχές αγιολογικής τιμής, όπως ο αθρόος τεμαχισμός, η εμπορία ή και η επινόηση των ιερών λειψάνων ή άλλων ιερών αντικειμένων που σχετίζονταν με φημισμένους αγίους ή και με βιβλικά πρόσωπα. Είναι γνωστό ότι πολλές πόλεις ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για να εξασφαλίσουν ένα όσο το δυνατόν πιο θαυματουργό λείψανο αγίου, προκειμένου να πολλαπλασιάσουν το κύρος τους, να προσελκύσουν τους προσκυνητές και, συνεπώς, να αυξήσουν τα έσοδά τους.

Εν μέρει για να θέσει όρια σε τέτοιου είδους φαινόμενα καθώς και για να αξιοποιήσει προς όφελός της την τεράστια απήχηση των αγίων στο πλήρωμα, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατά την δεύτερη χιλιετία προχώρησε στις λεγόμενες παπικές αγιοποιήσεις, που προσέδωσαν στην αναγνώριση ενός αγίου τον συμπαγέστερο και αυστηρότερο χαρακτήρα

---

² Για την αναγνώριση και την τιμητική προσκύνηση των αγίων την εποχή αυτή βλ. Γ. Τσέτσης, Πρωτοπρ., *Η ένταξις των αγίων στο εορτολόγιο*, εκδ. «Τέρτιος», Κατερίνη 1991· εκδ. συνοπτικά Σ. Α. Πασχαλίδης, «Οι άγιοι και η τιμή τους», *Ιστορία της Ορθοδοξίας*, τ. 3; εκδ. Road, Αθήνα 2008, σ. 416-435 · Π. Αρ. Υφαντής, «Αγίων τιμή. Πρόσωπα, αναγνώριση, πρακτικές εκδηλώσεις και θεωρητικές επενδύσεις», *Μεγάλη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 1, σ. 153-159.

μιας επίσημης και αυστηρά θεσμικής ανακήρυξης, εγκλωβίζοντας όμως το πνευματικό γεγονός της αγιότητας σε ένα ασφυκτικά νομικιστικό πλαίσιο, το οποίο εν πολλοίς ισχύει μέχρι σήμερα, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες υπέρβασής του κατά τον 20^ο αιώνα³.

Και στην Ορθόδοξη Ανατολή, όμως, κατά την παλαιολόγια εποχή εντοπίζεται το φαινόμενο της επίσημης ανακήρυξης με αφορμή την αγιότητα του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, η οποία μάλιστα στηρίχθηκε και στη συνδρομή μαρτυριών για τη θαυματουργική του ισχύ. Ο πατριάρχης Φιλόθεος Κόκκινος μέσω της σχετικής συνοδικής απόφασης του 1368 απλώς επιβεβαίωσε και επικύρωσε την ήδη καταξιωμένη στη συνείδηση του πληρώματος αγιότητα του πνευματικού του πατέρα. Επιπλέον, η επίσημη ανακήρυξη του αγίου συνοδευμένη μάλιστα από την αποδεικτική ισχύ των θαυμάτων του λειτούργησε και ως απάντηση τόσο στην ετερόδοξη Δύση, όσο και στους αντιπάλους του ησυχασμού εντός της Κωνσταντινούπολης. Εξίσου αμφιλεγόμενη υπήρξε η επίσημη ανακήρυξη της αγιότητας του Γερασίμου Κεφαλληνίας τον 17^ο αιώνα, από τον Κύριλλο Λούκαρι⁴, έναν πατριάρχη που αν και συμμεριζόταν πολλές θέσεις των μεταρρυθμιστών που αντιστρατεύονταν την τιμή προς τους αγίους καθώς και με την κριτική τους εναντίον της Ρώμης, δεν ολιγώρησε να υιοθετήσει εν προκειμένω μια κατ' εξοχήν παπική νοοτροπία και πρακτική⁵. Επιπλέον, ήδη από τον προηγούμενο αιώνα, η Ρωσική Εκκλησία, προφανώς μιμούμενη την νομική πρακτική της Ρώμης, θέσπισε μια διαδικασία για τη συνοδική έρευνα του βίου και των θαυμάτων των προτεινόμενων αγίων⁶.

---

³ Π. Αρ. Υφαντής, «Η εκνομίκευση της αγάπης. Σημειώσεις γύρω από τη θεωρία και την πράξη της ανακήρυξης αγίων στην Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία», *Σύναξη* 102 (2007), σ. 24-33.

⁴ Το πατριαρχικό κείμενο παρατίθεται στο Γ. Τσέτσης, *Η ένταξιν των αγίων στο εορτολόγιο*, εκδ. «Τέρτιος», Κατερίνη 1990, σ. 181-183 (Παράρτημα).

⁵ Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος πρωτοπρ., «Για τη διακήρυξη των αγίων», *Σύναξη* 102 (2007), σ. 22.

⁶ Βλ. σχετικά Π. Β. Πάσχος, *Άγιοι, οι φίλοι του Θεού*, σ. 134-140.

Όσο πλησιάζουμε στα νεότερα χρόνια, επιδιώκεται ολοένα και συχνότερα η δραστικότερη συμμετοχή της εκκλησιαστικής αρχής στην αναγνώριση αγίων. Κομβικής σημασίας για την τρέχουσα πρακτική υπήρξε η απάντηση που έδωσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο σε ένα επιστολιμαίο αίτημα που του απηύθυνε ο Πατριάρχης Ρουμανίας Μύρων, στις 10 Νοεμβρίου του 1930, σχετικά με την δέουσα διαδικασία και το προβλεπόμενο τυπικό για την ανακήρυξη αγίων. Ο πατριάρχης Φώτιος ο Β΄ απευθύνθηκε στην Συνοδική επί των κανονικών θεμάτων Επιτροπή, για να γνωμοδοτήσει επί του θέματος. Η «Έκθεσις» της Επιτροπής συνυπεγράφη από τους συνοδικούς ιεράρχες στις 20 Φεβρουαρίου του 1931 και συνόδευσε την απαντητική επιστολή που απέστειλε στις 22 Μαρτίου του ίδιου έτους ο Οικουμενικός Πατριάρχης στον Ρουμανίας Μύρωνα. Αμφότερα τα κείμενα -Έκθεση της Συνοδικής Επιτροπής και πατριαρχική επιστολή- δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό *Ορθοδοξία*⁷.

Το μεν συνοδικό κείμενο υπογραμμίζει την ανάγκη ανακήρυξης, επικαλούμενο μάλιστα την ήδη εμπεδωμένη πρακτική της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ρωσίας. Ο δε Πατριάρχης Φώτιος στην επιστολή του πληροφορεί τον παραλήπτη ότι ανάμεσα στις γενικές αρχές της «παρ' ημίν παραδόσεως» πρωτεύει η ακόλουθη: «η εξέλεξις των στοιχείων της αγιότητας οφείλει γίνεσθαι δια Συνόδου, συγκροτουμένης εξ απάντων των Μητροπολιτών, Αρχιεπισκόπων, Επισκόπων και οφφικιάλων κληρικών της οικείας Εκκλησίας».

Έτσι, βαθμιαία και σιωπηρά διαμορφώθηκε και ακολουθείται μέχρι σήμερα η εξής διαδικασία, που εκκινεί όπως πάντα από την φωνή του λαού μιας τοπικής εκκλησίας, η οποία μαρτυρεί τη φήμη της αγιότητας (*fama sanctitatis*) ενός μέλους της. Στη συνέχεια, ο οικείος επίσκοπος αναλαμβάνει τη συγκρότηση ενός φακέλου, ο οποίος περιέχει: Τα διαθέσιμα ιστορικά και άλλα στοιχεία για τον ενάρετο βίο, το μαρτύριο, τα οσιακά τέλη ή και τα

---

⁷ «Η ανάδειξις αγίων εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία», *Ορθοδοξία* 6 (1931), σ. 281-285.

ενδεχόμενα θαύματα του τιμωμένου στην περιοχή του προσώπου· κείμενα που εκφράζουν και τεκμηριώνουν την καταξίωσή του στην αγιολογική συνείδηση της τοπικής Εκκλησίας και το αίτημα για την επίσημη ανακήρυξη της αγιότητάς του και την εγγραφή του στο Εορτολόγιο. Στη συνέχεια, ο φάκελος αποστέλλεται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο βάσει της σχετικής εισήγησης της Κανονικής Επιτροπής προβαίνει είτε στην απόρριψη του αιτήματος είτε στην επίσημη ανακήρυξη της αγιότητας του προσώπου.

*

Μετά από αυτή την αδρομερή αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της αναγνώρισης αγίων και αγιοκατάταξης στην Ορθόδοξη Εκκλησία, θα διατυπώσουμε ορισμένες παρατηρήσεις και προτάσεις που αφορούν την ισχύουσα διαδικασία, εκκινώντας από τα βασικά επιχειρήματα των επικριτών της και λαμβάνοντας υπόψη την παθολογία της τρέχουσας εκκλησιαστικής πραγματικότητας που βρίσκει στην αγιολογική ευσέβεια ένα προνομιακό χώρο εκδήλωσης των συμπτωμάτων της.

Η κριτική συνήθως εκκινεί από τον προβληματισμό γύρω από τον ακριβέστερο από ορθόδοξη άποψη όρο σχετικά με τη διαδικασία της αναγνώρισης ενός νέου αγίου και την ανάδειξη της θαυματουργικής του ικανότητας ως απόλυτου κριτηρίου για την γνησιότητα της αγιότητάς του. Με εξαίρεση τον όντως απαράδεκτο ή και αποκρουστικό όρο «αγιοποίηση», που σημαίνει κατασκευή της αγιότητας, έχουν διατυπωθεί και μάλιστα με οξύ και απόλυτο τρόπο ποικίλα και ενίοτε αντιφατικά επιχειρήματα και για την ακρίβεια όρων και εκφράσεων, όπως «συναρίθμηση», «αναγνώριση», «ανακήρυξη», «αγιοκατάταξη», «αγιωνυμία», και «ένταξη» ή «εγγραφή» των αγίων στο Εορτολόγιο. Η αντιφατικότητα έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι οι μελετητές επιχειρούν να τεκμηριώσουν την ορθότητα ενός όρου ανάμεσα σε άλλους που φανερώνουν ή απηχούν ρωμαιοκαθολικές επιδράσεις, χρησιμοποιώντας όμως έναν κατ' εξοχήν σχολαστικό τρόπο πραγμάτευσης και πολεμικής. Η ίδια αντίφαση εντοπίζεται και στην εμμονή για την

παρουσία μετρητών και θεαματικών κριτηρίων και "αποδείξεων" αγιότητας όπως είναι τα θαύματα, η αφθαρσία και μυροβλησία των ιερών λειψάνων κ.λπ. Αυτή η απολυτοποίηση των θαυμάτων ως αποκλειστικό κριτήριο αγιότητας διαμορφώθηκε κυρίως από σημαντικούς εκπροσώπους της ορθόδοξης μεταβυζαντινής θεολογίας⁸. Ωστόσο, ούτε εκείνοι ούτε οι σύγχρονοι υποστηρικτές των απόψεών τους υποψιάζονται ότι η επίκληση δήθεν «αντικειμενικών» τεκμηρίων αγιότητας τούς καθιστούν μιμητές της ρωμαιοκαθολικής πρακτικής, σύμφωνα με την οποία απαιτείται συγκεκριμένος αριθμός πιστοποιημένων θαυμάτων για την «μακαριοποίηση» και στη συνέχεια την «αγιοποίηση» ενός πιστού⁹. Πράγματι, αν ένας Ορθόδοξος εξαρτά τη δυνατότητα της Εκκλησίας του να παράγει αγίους από τη θαυματουργική τους ικανότητα, και ταυτόχρονα αρνείται την δυνατότητα ανάδειξης αγίων σε μια άλλη Εκκλησία πώς είναι δυνατόν να χρησιμοποιεί τα ίδια κριτήρια με εκείνην ή πώς θα αποδείξει ότι τα θαύματα των δικών της πιστών είναι γνήσια και των πιστών της άλλης κίβδηλα;

Μια άλλη βασική ένσταση των μελετητών είναι πως η διακήρυξη της αγιότητας και η συνδρομή της εκκλησιαστικής αρχής είναι μια πρακτική «αστήρικτη στην Παράδοση»¹⁰ ή και «αντιπαραδοσιακή»¹¹. Και συνεκδοχικά, πως υπεύθυνη για την αναγνώριση και ανάδειξη των αγίων είναι αποκλειστικά και μόνο η συνείδηση του πληρώματος. Έτσι, θεωρούν την έγκριση ή απόρριψη εκ μέρους της ποιμαίνουσας Εκκλησίας είτε εντελώς περιττή είτε και αξιόμηπη.

---

⁸ Βλ. ενδεικτικά Στ. Παπαδόπουλος, «Διακήρυξη αγιότητας αγίου (όχι: αγιοποίηση-αναγνώριση-ανακήρυξη)», ΑΑ.VV., *Ο άγιος και ο μάρτυρας στη ζωή της Εκκλησίας*, σ. 170-182. Ο ίδιος, Στ. Παπαδόπουλος, *Διαπίστωση και διακήρυξη της αγιότητας των αγίων*, σ. 9-26. Γ. Δ. Μεταλληνός, πρωτοπρ., «Αγιότης μαρτυρουμένη», ΑΑ.VV., *Αγιότητα. Ένα λησμονημένο όραμα*, επιμ. Π. Ζούρας, Ακρίτας, Αθήνα 2001, 45-57.

⁹ Βλ. Π. Αρ. Υφαντής, «Η εκνομίκευση της αγάπης», σ. 28-29.

¹⁰ Α. Σ. Αλιβιζάτος, «Η αναγνώρισις των αγίων εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία», *Θεολογία ΙΘ'* (1941-1948), σ. 41.

¹¹ Στ. Παπαδόπουλος, *Διαπίστωση και διακήρυξη της αγιότητας των αγίων*, σ. 28.

Όσον αφορά τον καινοφανή χαρακτήρα της τρέχουσας πρακτικής θα πρέπει να ομολογήσουμε ότι πράγματι η επίσημη και θεσμική διακήρυξη των αγίων δεν ήταν συνηθισμένη στην πρώτη χιλιετία. Ωστόσο, δεν απουσίαζε και η ενεργός συμμετοχή της εκκλησιαστικής αρχής εκείνη την περίοδο όπως και αργότερα. Η αποτρεπτική παρέμβαση της εκκλησιαστικής αρχής αποδείχθηκε επιβεβλημένη στις περιπτώσεις των αιρετικών ή των αυτόκλητων μαρτύρων. Από την άλλη, υπήρξαν εκκλησιαστικοί ηγέτες, όπως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, που με τα κείμενα και τους εγκωμιαστικούς τους λόγους, καταξίωσαν στη συνείδηση των πιστών μάρτυρες, χωρίς την προϋπόθεση της λαϊκής απαίτησης. Αξιομνημόνευτη επί του θέματος είναι η σθεναρή και εκκλησιαστικά ορθόδοξη στάση του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Πολυεύκτου (956-970) ο οποίος αρνήθηκε και μέσω συνόδου να αναγνωρίσει ως μάρτυρες τους βυζαντινούς στρατιώτες που έχασαν τη ζωή τους στα ανατολικά σύνορα της Αυτοκρατορίας, αγνοώντας τη σχετική απαίτηση του αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά, και πιθανότατα πολλών ευσεβών πολιτών ή συγγενών των νεκρών¹². Ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος, σε σχετικό μελέτημά του το 1934 αναφέρει και πολλές περιπτώσεις ανακήρυξης αγίων εκ μέρους της εκκλησιαστικής αρχής κατά την δεύτερη χιλιετία, που έγιναν όχι μόνο αδιαμαρτύρητα αλλά και πρόθυμα αποδεκτές από το πλήρωμα¹³.

Οι παραπάνω περιπτώσεις μοιάζουν να απαντούν και στην ένσταση σχετικά με την αποκλειστική δικαιοδοσία της συνείδησης του πληρώματος στην αναγνώριση αγίων. Πράγματι, όσο αντιβιβλική είναι η «αγιοποίηση», δηλαδή η κατασκευή της αγιότητας και της τιμής από την εκκλησιαστική αρχή, άλλο τόσο επικίνδυνη είναι και η απολυτοποίηση ή "ειδωλοποίηση" της αγιολογικής συνείδησης και βούλησης του πληρώματος. Διότι, με τον

---

¹² Για τη στάση του Πατριάρχη απέναντι στον Νικηφόρο Φωκά βλ. Ελένη Δ. Κάτη, *Ο πατριάρχης Πολύεκτος Κωνσταντινουπόλεως (956-970)*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2016. σ. 210-226, όπου και τεκμηρίωση στις πηγές.

¹³ Πολλές τέτοιες περιπτώσεις αναφέρει ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος, «Περί ανακηρύξεως αγίων εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία», *Εκκλησία* 12 (1934), σ. 332-334.

τρόπο αυτό η προσπάθεια να αποσοβηθεί μια παπικής έμπνευσης ιεραρχική απολυταρχία αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο να αποδοθεί ένα είδος αλαθήτου εξίσου παπικής έμπνευσης στην πιστεύουσα κοινότητα.

Δεν πρέπει εξάλλου να λησμονεί κανείς ότι τα αγιολογικά κριτήρια και οι αγιολογικές προτιμήσεις του εκκλησιαστικού πληρώματος, καθώς και οι τρόποι εκδήλωσης της ευσέβειάς του προς τους αγίους εξαρτώνται από την πνευματική του ωριμότητα και όχι το αντίστροφο. Αυτή η ωριμότητα δεν υπήρξε ποτέ δεδομένη και στην απουσία της οφείλονται εν πολλοίς και οι παρενέργειες μιας ζηλωτικής ακραίας αγιολογικής τιμής, ακόμη και στην θεωρούμενη ως ακραιφνώς παραδοσιακή περίοδο της πρώτης χιλιετίας, όπως μεταξύ άλλων καταδεικνύει με ανάγλυφο τρόπο η διασπαστική θύελλα της Εικονομαχίας και η επιτακτική σύγκληση της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου¹⁴.

Εξαιρετικά αμφιλεγόμενη παρουσιάζεται σήμερα αυτή η πνευματική ωριμότητα αν αναλογιστεί κανείς τα ποικίλα φαινόμενα που σκιάζουν τις αγιολογικές προτιμήσεις του πληρώματος ή τις νοοτροπίες και συμπεριφορές που επενδύουν τη σχέση του με τους αγίους. Εντελώς ενδεικτικά, αναφέρουμε εδώ την αδιαφορία για εκδοχές λαϊκής αγιότητας, ωσάν να μην υπάρχουν παραδειγματικά και αξιομίμητα πρότυπα χριστιανών που ζουν στον κόσμο, αφιερώνονται στη διακονία των άλλων και στον ευαγγελισμό ή που σηκώνουν αγόγγυστα τον δικό τους βαρύ σταυρό και εκούσια τους σταυρούς των άλλων στο όνομα του Χριστού. Η περιφρόνηση για την αγιότητα των λαϊκών αλληλοτροφοδοτείται με τη σχεδόν αποκλειστική επικράτηση της ιεραρχικής ή μάλλον οσιακής αγιότητας, που συνδέεται με την παρθενία, τα ασκητικά κατορθώματα, τα έκτακτα χαρίσματα και κυρίως την ικανότητα θαυματοποιίας. Δεν είναι

---

¹⁴ Για το θέμα αυτό βλ. Ευαγγελία Αμοιρίδου, «Εκκλησία, Ιεραρχία και Πολιτεία στην Εικονομαχία», Π. Αρ Υφαντής (επιμ.), *Χριστιανικός βίος και πολιτική εξουσία. Ιστορικά ζητήματα και σύγχρονες προοπτικές στην Ανατολή και στη Δύση*, Αρμός, Αθήνα 2015, σ. 37-77· ιδιαίτερα 71-74.

τυχαίο ότι οι δημοφιλέστεροι άγιοι είναι εκείνοι που φημίζονται για τη θαυματουργική ισχύ και τη μεσιτική αποτελεσματικότητά τους, μ' ένα λόγο για τη χρησιμότητά τους. Η ιδιωτική ευσέβεια ενός πιστού προς έναν άγιο είναι συχνά συγκινητική. Όμως, συχνά επιβεβαιώνει την ισχυρή επιβίωση μιας προχριστιανικής ή και αντιχριστιανικής ατομικής ανταλλακτικής θρησκευτικότητας ή και με μια ιδιότυπη και ιδιοτελή ειδωλολατρία, την οποία εμμέσως ελέγχουν οι ίδιοι οι άγιοι. Όπως διαβάζουμε στο *Μαρτύριό* του, ο άγιος Πολύκαρπος έδωξε τους πιστούς που τον πλησίαζαν με σκοπό να αγγίξουν τα ενδύματά του λίγο προτού θανατωθεί¹⁵, ενώ ο άγιος Αντώνιος ζήτησε από τους κοντινούς μαθητές του να κρατήσουν για πάντα κρυφό τον τόπο της ταφής του, πράγμα που ζήτησε αιώνες αργότερα και ο άγιος Νεόφυτος ο Έγκλειστος από τους μοναχούς του.

Σήμερα, ένα σεβαστό τμήμα του πληρώματος, που θεωρείται από πολλούς αλάθητο, καταβροχθίζει λαίμαργα και μηρυκάζει αστόχαστα προχειρογραμμένες φυλλάδες και μαρτυρίες αμφίβολης αξιοπιστίας για χαρισματικούς γέροντες, αναρτά στο Διαδίκτυο δίχως ίχνος σεβασμού και διάκρισης φωτογραφίες κεκοιμημένων ασκητών, και διαφημίζει την αγιότητα όχι ως θεία δωρεά και συλλογικό αγαθό αλλά ως ένα ατομικό κατόρθωμα. Ανεξάρτητα από την αγιότητα ή και τη θαυματουργική ικανότητα αυτών των προσώπων, η διαπίστωση είναι προφανής: πως πάρα πολλοί πιστοί δεν βλέπουν στον άγιο ένα ζωντανό οδοδείκτη της πνευματικής ζωής που φέρνει πιο κοντά τους τον Χριστό αλλά έναν υπεράνθρωπο ή έναν θαυματοποιό, πρόθυμο να ικανοποιήσει τις ανάγκες τους.

Εξίσου αμφιλεγόμενο είναι το φαινόμενο της ιδεολογικής χρήσης της αγιότητας. Ενδεικτικές στον ελλαδικό χώρο είναι η σύγχυση μεταξύ

---

¹⁵ *Μαρτύριον Πολυκάρπου* 13, ΕΠΕ 4, σ. 366,

εθνομαρτύρων και νεομαρτύρων και η απαίτηση ορισμένων¹⁶ να αναγνωριστούν ως άγιοι οι ήρωες της επανάστασης του 1821 ή άλλα πρόσωπα που συμβόλισαν με τα παθήματά τους την σταυρική ιστορική πορεία του Ελληνισμού.

Αξιοσημείωτο είναι και το ολοένα και διογκούμενο φαινόμενο της ομολογιακής εκμετάλλευσης της μνήμης ορισμένων αγίων, όπως ο ιερός Φώτιος, ο Μάρκος ο Ευγενικός και ο Γρηγόριος ο Παλαμάς οι οποίοι προβάλλονται ως σύμβολα μιας μαχητικής Ορθοδοξίας απέναντι στις άλλες εκδοχές του Χριστιανισμού. Έτσι, η αγιολογική ευσέβεια αντί να εμπνέει και να στηρίζει την ενότητα και την αγάπη, μετατρέπεται σε πηγή και εκφραστικό όχημα ομολογιακού μίσους, προφανώς εν αγνοία των ίδιων των αγίων και εις βάρος της μνήμης τους.

*

Τέλος, όσον αφορά την παραδοσιακότητα ή αντιπαραδοσιακότητα της σύγχρονης πρακτικής, αξίζει να τονιστεί ότι η Παράδοση δεν είναι ένα μέγεθος στατικό αλλά ζωντανό και διαρκώς ανανεούμενο. Εξάλλου, η ίδια η ιστορική πορεία και ιεραποστολική δέσμευση της Εκκλησίας στηρίζεται σε αυτή την αέναη κινητικότητα και την ετοιμότητά της να προσλαμβάνει και να αποβάλλει, όπως κάθε ζωντανός οργανισμός, τα στοιχεία που εξυπηρετούν ή υπονομεύουν κάθε στιγμή και κάθε εποχή την σωτήρια αποστολή της.

Η διαπίστωση αυτή ισχύει και για τον τρόπο αναγνώρισης των αγίων. Πράγμα που αφενός επιβεβαιώνεται από τη συσσωρευμένη εμπειρία

---

¹⁶ Βλ. ενδεικτικά Γ. Μεταλληνός, πρωτοπρ. «Η θυσία του αρχιεπισκόπου Κυπριανού και η φιλοκαλική θεώρηση της ελευθερίας, στο ΑΑ.VV., *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος*, σ. 153-157. Ένα κριτικό αντίλογο απέναντι στη συγκεκριμένη στάση βλ. Π. Αρ. Υφαντής, «“Προς επίγνωσιν αληθείας της κατ’ ευσέβειαν” (Τιτ 1,1). Θεολογικά προλεγόμενα στη σπουδή των νεομαρτύρων», *Ενατενίσει*ς 15 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2011), σ. 100-116. ο ίδιος, «Το αιμάτινο μαρτύριο μεταξύ πίστες και πατρίδας. Η περίπτωση του εθνο-ιερομάρτυρα Κυπριανού, αρχιεπισκόπου Κύπρου», *Πρακτικά Γ’ Διεθνούς Συνεδρίου (Παραλίμνι, 25-27 Φεβρουαρίου 2016)*, Ι. Μητρόπολις Κωνσταντίας-Αμμοχώστου, Πολιτιστική Ακαδημία «Άγιος Επιφάνιος», (υπό έκδοσιν).

της Εκκλησίας και αφετέρου μοιάζει να δικαιώνει την τρέχουσα πρακτική ή έστω να μετριάξει τις ενστάσεις απέναντί της. Εφόσον σήμερα τα κριτήρια της αναγνώρισης των αγίων έχουν θολώσει και η αγιολογική ευαισθησία του πληρώματος συχνά υπηρετεί ανάγκες ή σκοπούς άσχετους με το ίδιο το Ευαγγέλιο και φυγόκεντρες τάσεις που διακυβεύουν την ενότητα του εκκλησιαστικού σώματος, τότε θα πρέπει να δεχθούμε ότι η σύγχρονη πρακτική να κρίνεται και να εγκρίνεται η φωνή του λαού από τη συνοδικά εκπεφρασμένη εκκλησιαστική αρχή μπορεί να αποτελέσει μια ασφαλιστική δικλίδα για την πρόληψη ή αποφυγή τέτοιων φαινομένων. Υπό τη μάλλον αυτονόητη προϋπόθεση όμως ότι η συμμετοχή της εκκλησιαστικής αρχής στην ανακήρυξη των αγίων και την εγγραφή τους στο Εορτολόγιο δεν αποσκοπεί στην υπογράμμιση του κανονιστικού κύρους και της ιεραρχικής εξουσίας εις βάρος του σώματος των πιστών αλλά, αντιθέτως, εκφράζει το πατρικό δικαίωμα και καθήκον και συνάμα τη μητρική ευθύνη και μέριμνα της ποιμαίνουσας Εκκλησίας να διακονεί το πλήρωμα παρεμβαίνοντας ελεγκτικά ή και θεραπευτικά σε τόσο σημαντικά ζητήματα που καθορίζουν και εκφράζουν την πνευματική φυσιογνωμία του.